

הרב יואל משה שטיין

מח"ס השב תשיבם, משיב כהלכה על חו"מ

פסקי הלכות בדיני שכירות פועלים הנוגעים מידי יום ביומו

טרם נבא אל הענין נקדים שיש שני מיני פועלים, (א) פועל שמשלמין לו לפי הזמן שהוא עובד, והוא נקרא פועל, (ב) פועל שמשלמין לו על המלאכה באין הפרש כמה זמן לקח לו מלאכתו כגון ששוכרים אותו שיעשה איזה גרעפיק"ם וכדו' ומשלמין לו על המלאכה שעשה, והוא נקרא קבלן. ולחלן במשך דברינו בכל פעם כשנדבר מסוג א' נקראנו בשם "פועל", וכשנדבר מסוג ב' נקראנו בשם "קבלן", וזה החלי בס"ד.

ששניהם אינם יכולים לחזור בהם. אולם נחלקו הפוסקים אם בקבלן נחשב ג"כ התחלת מלאכה כקנין כמו שהדין הוא בפועל⁴, ולאותם הסוברים שהתחלת מלאכה נחשב כקנין גם בקבלן, יש להסתפק אם יציאה מביתו מיקרי ג"כ התחלת מלאכה בקבלן כמו שהוא הדין אצל פועל, שדרך העולם הוא שהקבלן עושה מלאכתו באיזה מקום שירצה, משא"כ בפועל הרגילות הוא שהוא עושה מלאכתו במקום ידוע דהיינו בביתו או במסחרו של בעל הבית ונמצא שההליכה אל המקום שייך לעצם המלאכה.

(ד) בעל הבית השוכר את הפועל ובשעת השכירות לא התנה עמו בפירוש באיזה שעות יעבוד אצלו, ואח"כ כשכבר התחיל המלאכה, הוא אומר לו רצוני שתעבוד אצלי בכל יום כך וכך שעות, משעה פלונית עד שעה פלונית, כגון שאומר לו רצוני שתעבוד אצלי משעה שמונה בבוקר עד שעה שש אחצה⁵, והפועל אינו מסכים לזה, ואומר אין רצוני לעבוד רק משעה תשע בבוקר עד שעה חמש, ככה"ג הדין הוא, שהולכים אחר מנהג המדינה, דהיינו שאם רוב המדינה נוהגים

(א) בעל הבית השוכר את הפועל שיעשה לו מלאכתו, והבעל הבית עם הפועל עשו קנין ביניהם על השכירות, הדין הוא ששניהם אינם יכולים לחזור בהם לא הבעה"ב ולא הפועל, והקנין הוא או על ידי נתינת כסף אל הפועל או על ידי שיעשו ביניהם שטר על זה דהיינו שחתמו ביניהם קאנטראקט"ט על זה¹, אולם גם אם לא עשו ביניהם קנין והפועל כבר התחיל במלאכתו הרי התחלת מלאכתו נחשב כקנין² וכשהתחיל הפועל במלאכתו שוב אין יכולים שניהם לחזור בהם. והתחלת מלאכתו היינו לאו דוקא שיתחיל במלאכה עצמה רק כשיוצא מביתו בכונה כדי לילך ולעשות מלאכתו מיקרי ג"כ התחלת מלאכה³, ושניהם אין יכולים לחזור בהם.

(ב) זה שאמרנו שהפועל אינו יכול לחזור בו אחר שעשה קנין על השכירות, היינו שברוב האופנים אין הפועל יכול לחזור בו, אבל יש אופנים כאלו שהפועל יכול לחזור בו אף אחר עשיית הקנין וכמו שיתבאר באריכות.

(ג) השוכר את הקבלן על איזה מלאכה כגון גרעפיק"ס וכדומה, והמשכיר עם הקבלן עשו קנין ביניהם, הרי הדין הוא ג"כ כדלעיל

1 נתיבות המשפט סימן של"ג ס"ק א'.

2 שו"ע סימן של"ג סעיף א'.

3 משמע מדברי הגמ' והפוסקים ועי' בפתחי חושן הלכות שכירות פרק ד' אות ט'.

4 ש"ך סימן של"ג ס"ק י"ד בשם הריב"ש דהוי קנין והמחנ"א הלכות שכירות פועלים סימן ד' וה' מסתפק בזה.

הפועל, ולא התנו ביניהם בפירוש שלאחר שהפועל יעזוב את משרתו אצל בעל הבית יצטרך הפועל להחזיר לו הקא"ר, אז הדין הוא, שאין הפועל צריך להחזיר לו הקא"ר לאחר שהוא עוזב את משרתו.⁹

ח) יש פועלים שבשעות הערב לאחר שגמרו עבודתם אצל הבעל הבית שלהם, עושים מלאכה עבור אחרים, אולם על פי הדין אין להם רשות לזה, לפי שמאחר שנוטל על שכמו התחייבות לאחרים הרי זה מביא התרשלות בעבודתו עבור הבעל הבית¹⁰, אולם מובן מאליו, שזהו דוקא כשעושה כן בקביעות אבל בדרך עראי מותר לו לעבוד בשעות הפנאי עבור אחרים, דבוראי אין הבעל הבית מקפיד על זה¹¹.

ט) פועל שעובד אצל בעל הבית ובמשך היום יש הרבה פעמים שאין לו להפועל מה לעשות, כגון מי שעובד בחנות (גראסער"י) ויש הרבה פעמים באמצע היום שהחנות הוא ריקן מבני אדם, ואין לו להפועל מה לעשות והוא יושב בטל, הדין הוא, שאין לו רשות להפועל לעבוד בזמן ההוא עבור אחרים, לפי שאין לו רשות להסיח דעתו ממלאכתו של בעל הבית ולהתעסק במלאכות אחרות¹².

י) בית מסחר שמכשיל את הרבים בדבר איסור, כגון בית מסחר שמוכר בגדי פריצות לישראל, אין לו לישראל לעבוד שם כסעילסמא"ן לפי שעל ידי זה נכנס לשאלות של לפני עור לא תתן מכשול, ומסייע לידי עוברי עבירה.

יא) במקום שיש פועל אחר הוא איסור חמור

לעבוד באלו השעות, אז צריכים שניהם בין הפועל ובין הבעל הבית להתרצות לאלו השעות, ואין יכולים לתבוע זמ"ז לפחות או להוסיף על אלו השעות⁵, ואף אם בעל הבית מקבל על עצמו להוסיף לו על השעות הנוספות יותר מן המחיר הרגיל, כגון שהמחיר לשעה הוא עשרה דאלער והוא מציע לו שישלם לו י"ב דאלער לשעה על השעות הנוספות, עכ"ז אין הבעל הבית יכול לכופו לעבוד יתר על השעות הרגילות, רק הכל לפי מנהג המדינה⁶.

ה) אם הבעל הבית שכר את הפועל לאיזה מלאכה ידועה, ואח"כ כשכא לעשות המלאכה מצוה לו שיעשה מלאכה אחרת שהיא מלאכה בזויה יותר מן המלאכה שקיבל על עצמו הפועל, כגון שמצוה לו שירחץ את הרצפה וכדו', אין הפועל חייב לעשות לו מלאכה כזו⁷.

ו) אם בשעת שכירות הפועל לא דיברו ביניהם עבור הפסקה של ארוחת הצהרים (לאנט"ש) ואח"כ נעשה סיכוסך ביניהם שהפועל תובע שיתנו לו ההפסקה והבעל הבית אינו רוצה ליתן לו ההפסקה, הדין בזה הוא ג"כ שהולכים אחר מנהג המדינה, שאם רוב המדינה נוהגים שנותנים להפועל הפסקת לאנט"ש צריך הבעל הבית ליתן הפסקת לאנט"ש ואם המנהג הוא שאין נותנים אז אינו צריך ליתן לו לאנט"ש⁸.

ז) באופן שהבעל הבית נתן איזה חפץ להפועל לצורך מלאכתו כגון שנתן לו קא"ר עבור מלאכתו ורשם את הקא"ר על שם

5 שו"ע סימן של"א סעיף א'-ב'.

6 שו"ע סימן של"א סעיף א'.

7 כן נראה מדברי הרמב"ם פרק א' מהלכות עבדים הלכה ז' וכ"כ בשו"ת חו"י סימן ק"ו שאינו יכול להכביד עול

על המשרת יותר מן המקובל.

8 שו"ע סימן של"א סעיף ב'.

9 קצוה"ח סימן של"א ס"ק ב' בשם הרא"ש.

10 שו"ע סימן של"ז סעיף י"ט.

11 מסברא ועי' בפתחי חושן פרק ז' אות כ"ז.

12 שועה"ר הלכות שאלה ושכירות סעיף כ'.

שיעבוד למעלה מכוחותיו²⁰.

(ד) אם הפועל ניזוק בגופו בשעת העבודה, כגון שהבעל הבית שולח אותו שיסע עם קא"ר ויסדר איזה ענין לצורך הבעל הבית, ובדרך נסיעתו ניזוק בגופו על ידי קא"ר עקסידענט באופן חמור, והוא מוכרח עבור זה לבטל ממלאכתו כמה שבועות ולשכב בבית חולים, חייב הבעל הבית לשלם לו שכר מה שנתבטל ממלאכתו, וגם צריך לשלם לו הוצאות הרפואה, אולם זהו דוקא כשהיה הבעל הבית פושע בדבר, כגון שידע שהקא"ר הזה הוא עלול לעשות עקסידענט לפי שיש איזה קלקול בהמאטא"ר וכדו', והוא לא הודיע להפועל שהמאטא"ר הוא מקולקל, ובסופו של דבר גרם קלקול זה להעקסידענט אז חייב הבעל הבית לשלם לו כל ההזיקות שנגרמו להפועל עבור העקסידענט, וכאמור²¹.

(ט) אם התנה הבעל הבית עם הפועל כמה ישלם לו לשעה, אינו יכול לתבוע מן בעל הבית שישלם לו יותר, אף באופן שעבודת הפועל הוא שוה הרבה יותר, מאחר שכבר התנו ביניהם מחיר אחר²².

(טז) באופן שלא התנו ביניהם בשעת השכירות כמה ישלם לו עבור עבודתו, הדין הוא שהולכים בזה אחר מנהג המדינה²³, דהיינו כמבואר לעיל שאם רוב בני המדינה משלמים עבור עבודה כזו כך וכך, חייב הבעל הבית ג"כ לשלם להפועל כמו משלמים רוב בני המדינה לעבודה כזו.

להשיג גבולו ולהשכיר עצמו במקומו¹³, ועל זה אי' בגמ'¹⁴, שעני המהפך בחררה נקרא רשע, אולם אם הבעל הבית מחפש פועל חדש לפי שהוא אינו שבע רצון מעבודת הפועל הישן אז מותר לו להשני לבא במקומו¹⁵, אולם זהו דוקא באופן שלא עשה השני שום השתדלות אצל הבעל הבית שיקח אותו במקום הפועל הראשון¹⁶. אולם מותר לו להשני להודיע לבעל הבית מעלות עצמו וכשרונותיו שהוא מוכשר לעשות כן ולעשות כן אף כשיודע שעל ידי שישמע בעל הבית מעלותיו ישלח את הפועל הראשון ויקח אותו במקומו¹⁷.

(יב) פועל שהוא גורם היוזקות למסחרו של הבעל הבית כגון שהוא מגלה סוד כזה שהצלחת המסחר הוא תלוי בסוד זה, יש פוסקים הסוברים שהפועל צריך לשלם ההיזק שגרם להבעל הבית, ואף שהוא רק גרמא, ובכל מקום גרמא בניזקין פטור, שליח שאני שהוא חייב גם על גרמא בניזקין¹⁸.

(יג) פועל שהוא מושכר אצל בעל הבית לישא משאות על כתפו כגון ששכר אותו לשאת ארגזים (באקסע"ס) והבעל הבית ציוה לו לשאת ארגו כבד שהוא למעלה מכוחות הפועל - כפי השיעור שנתנו בו חכמים כמה יכול לשאת - והפועל ניזק על ידי זה, כגון שקיבל שבר (ברא"ך) על ידי זה, חייב הבעל הבית לשלם ההיזק להפועל¹⁹, ואפילו כשלא ניזוק על ידי זה צריך הבעל הבית להוסיף לו על משכורתו, לפי שא"א לבקש מפועל

13 שו"ע סימן רל"ז סעיף א'.

14 קידושין דף נ"ט ע"א.

15 שו"ע סימן רל"ז סעיף ב'.

16 משמעות מדברי הרשב"א בתשובה חלק ו' סימן רנ"ט.

17 פתחי חושן.

18 דעת כמה פוסקים ששליח חייב בגרמא.

19 שו"ע סימן ש"ח סעיף ד'.

20 טו"ז וחי' רעק"א.

21 מוסכם מכל הפוסקים.

22 מדברי הפוסקים.

23 שו"ע סימן של"א סעיף ב'.

הדין הוא שכל התנאי בטל ואין כאן שום תנאי²⁷. וכמובן שאם אח"כ התחיל במלאכתו ולא עשה עמו תנאי אחר, הדין הוא שהוא צריך לשלם לו כפי מנהג המדינה כמבואר בסעיף ט"ז.

כא) באופן שהתנה הבעל הבית עם הפועל שישלם לו כפי השער הנהוג ולבסוף נתייקר השער או הוזל השער הדין הוא שאינם יכולים לשנות המחיר שהתנו ביניהם מבלי הסכמת שני הצדדים²⁸.

כב) איסור חמור הוא להלין דמי שכירות הפועל ולשלם לו שלא בזמנו - ולדאבונינו בזמננו מותרים מאד בזה - והמלין שטר פועל הפועל עובר על לא תלין פעולת שכיר²⁹. ומי שיודע שלא יוכל לשלם להפועל בזמנו לא ישכור כלל שום פועל³⁰, ואם בא עני ומבקש מבעל הבית שיתן לו צדקה ואין לו מעות ליתן לשניהם, רק או יתן להפועל או יתן להעני, הדין הוא שהפועל הוא קודם להעני³¹, באין הברדל אם הפועל הוא צריך אל המעות עכשיו או אינו צריך אל המעות דהיינו כשיש לו פרנסה כריח³².

כג) באופן שבעל הבית יש לו שני פועלים א' עני שצריך עכשיו אל המעות וא' עשיר שאינו צריך עכשיו אל המעות, ואין לו די מעות לשלם לשניהם בזמנם, ורוצה עכ"פ לשלם לא' מהם בזמנו אז העני הוא קודם אל העשיר³³, אולם באופן ששניהם עומדים בדרגה א' ששניהם עניים או שניהם עשירים, צריך לחלק ביניהם המשכורת ולשלם עכ"פ

יז) באופן שבשעת השכירות אמר הפועל אל הבעל הבית "אני רוצה לעבוד עבור כך וכך לשעה" והבעל הבית אמר לו "עוד נתפשר עבור המחיר" הדין הוא כבסעיף הקודם שהבעל הבית צריך לשלם לו כפי מנהג המדינה²⁴.

יח) בעל הבית ששכר פועל על זמן קצוב והתנה עמו שישלם לו כך וכך, ועבר זמן השכירות, ושניהם מרוצים להמשיך השכירות גם הלאה אולם לא התנו ביניהם אחר עבור הזמן כמה ישלם לו מכאן ואילך, הדין הוא, שצריך להמשיך ולשלם לו כפי מה שהתנה עמו בתחילת השכירות, וכמו כן כל התנאים שהתנה עמו בתחילת השכירות נוהגים כמקדם, מאחר שלא פירש לשנות התנאים הקודמים²⁵.

יט) באופן שלאחר עבור זמן השכירות התנה עמו לשנות איזה תנאים מן התנאים שהתנה בתחלת השכירות אז הדין הוא, שכל התנאים שהתנה עמו בפעם הראשון בטלים ואף אותם התנאים שלא הזכיר בפירוש לשנותם²⁶.

כ) בעל הבית שאמר אל הפועל, אשלם לך כך וכך לפי שכן הוא המחיר שמשלמים לפועלים אחרים כמותך, ולבסוף נמצא שטעה בזה, ופועלים אחרים אינם מקבלים מחיר גבוה כ"כ, או להיפך שהפועל אומר אל הבעל הבית תשלם לי כך וכך לפי שחבריי שהם פועלים כמוני מקבלים ג"כ מחיר הזה, ולבסוף נמצא שטעה בזה והם מקבלים יותר מזה,

24 שו"ת ערך ש"י סימן קפ"ב.

25 רמ"א סימן של"ג סעיף ח'.

26 בערוך השולחן עפ"י דברי הש"ך שם ס"ק מ"ב.

27 רמ"א סימן של"ב סעיף ד'.

28 כן נראה פשוט דומיא דשכירות בתים כמבואר בשו"ע סימן ש"ב וע"י בפתחי חושן עוד בזה הלכות שכירות פרק ח' אות מ'.

29 ויקרא יט, יג.

30 אהבת חסד פרק י' סעיף י"ב.

31 שו"ת רב פעלים ח"ד חו"מ סימן ד'.

32 כן משמע בגמ' וכ"ה בזהר פרשת קדושים.

33 אהבת חסד פרק י' סעיף ח'.

החצי לכל א' מהם בזמנו³⁴.

כד) בעל הבית השוכר קבלן שיעשה לו איזה מלאכה ומשלם לו על המלאכה, צריך לשלם לו בזמנו, ואם אינו משלם לו עובר ג"כ על כל תלין³⁵.

כה) בעל הבית שיש לו שני פועלים ראובן ושמעון, ועל המשכורת שהוא צריך לשלם לראובן כבר עבר על כל תלין, אולם על המשכורת שהוא צריך לשלם לשמעון עדיין לא עבר על כל תלין, הדין הוא שאם אין לו די מעות לשלם לשניהם ישלם לשמעון לפי שלגבי שמעון עדיין לא עבר כלל על כל תלין, ויכול עדיין לינצל מאיסור זה לגביו, משא"כ אצל ראובן הרי בלא"ה כבר עבר על כל תלין³⁶.

כו) אף שביארנו בסעיף הקודם שבאופן שכבר עבר על כל תלין פעם אחת אינו עובר עוה"פ הלאו על כל יום שמאחר לשלם, אולם זהו דוקא מדאורייתא, אבל מדרבנן עובר האדם על כל חוב שהוא חייב לחבירו ואינו משלמו על איסור של כל תשעה - פי' שאסור להשהות שום חוב³⁷.

כז) אולם יש הבדל לדינא בין האיסור דאורייתא של כל תלין, לבין האיסור דרבנן של כל תשעה, באופן שאין הבעל הבית נמנע מלשלם להפועל משום שאינו רוצה לשלם לו, רק אינו משלם לו מחמת שהוא טרוד בעסקיו, ולא היה לו פנאי לעשות חשבון עם הפועל כמה חייב לשלם לו - בכה"ג אינו עובר על האיסור דרבנן של כל

תשעה מאחר שהוא טרוד, אולם על האיסור דאורייתא של כל תלין הוא שפיר עובר³⁸.

כח) האיסור של כל תלין הוא דייקא כשהפועל תובע משכורתו מן בעל הבית אולם באופן שלא תבע הפועל מן הבעל הבית שישלם לו משכורתו אין הבעל הבית עובר על כל תלין³⁹.

כט) הבעל הבית אינו עובר על האיסור של כל תלין רק אם יש לו מעות ברשותו לשלם ואינו משלם אבל באופן שאין לו מעות ברשותו אינו עובר⁴⁰.

ל) אף באופן שהפועל בא אצל בעל הבית אחר גמר מלאכתו ואינו תובע בפירוש ואומר תן לי שכר עבודתי הוא ג"כ עובר הבעל הבית על כל תלין, דאמר'י שמה שאינו תובע בפירוש אינו מחמת שהוא מוחל לו רק מחמת בושה שמתבייש לבקש בפיו⁴¹.

לא) אם הבעל הבית יש לו מעות בבאנ"ק והבעל הבית נותן להפועל טשע"ק ואומר לו שלא יוציא המעות מהקאונ"ט שלו עד יום פלוני, הרי יד הפועל על העליונה ויכול להוציא המעות מהבאנ"ק מיד מאחר שרובץ חיוב על הבעל הבית לשלם בזמנו⁴².

לב) בעל הבית ששכר את הפועל, ובאמצע זמן הפעולה נוסע הבעל הבית למקום אחר, ויודע שלא יהיה בביתו בשעה שיגמור הפועל את עבודתו, חייב להכין מעות בעיר זה עבור הפועל⁴³, באופן שכשיגמור הפועל מלאכתו יהיו המעות מוכנים בשבילו מבלי שום עיכוב.

34 אהבת חסד פרק ט' סעיף ח'.

35 מסקנת הגמ' ב"מ דף קי"ב ע"א.

36 אהבת חסד פרק י' סעיף י"א.

37 שו"ע סימן של"ט סעיף ה'.

38 כן משמע בתוס' ב"מ דף קי"א וכן כתב בשולחן ערוך הרב הלכות שאלה ושכירות סעיף י"ד.

39 שו"ע סימן של"ט סעיף י'.

40 שו"ע סימן של"ט סעיף י'.

41 אהבת חסד פרק ט' נתיב החסד ס"ק כ"ט.

42 פתחי חושן הלכות שכירות פרק ט' אות ל"ו.

43 אהבת חסד פרק י' סעיף י"ב.

הפועל והאחריות הוא על בעל הבית ואז אינם עוברים לא השליח ולא הבעל הבית, אולם אפ"ל שמאחר שהמנהג הוא שההורים משלמים שכר השדכן א"כ זה דומה לשליח שאומר שכך עלי שמקבל האחריות על עצמו, ונמצא שאם אין משלמים להשדכן בזמן עוברים ההורים על האיסור של כל תלין⁵⁰.

לז) השוכר את הפועל ולא עשה עדיין שום קנין על השכירות, דהיינו שאומר לו בוא לעבוד אצלי בלי שום קנין, ואח"כ חוזר בו הבעל הבית ואומר לו איני צריך לעבודה. הדין הוא שאם היה יכול למצוא מלאכה אחרת בזמן ההוא כששכר אותו ועכשיו אינו יכול למצוא עוד מלאכה ונמצא שהבעל הבית הפסיד לו שאין לו עכשיו מלאכה הדין הוא שהבעל הבית חייב לשלם לו כפועל בטל⁵¹, ודין זה שכיח מאד כגון מי שמזמין אפוינטמענ"ט אצל רופא, ולבסוף אינו מופיע המזמין אל האפוינטמענ"ט, נמצא שהפסיד להרופא, לפי שאם היה הרופא יודע שהוא לא יבא היה נותן האפוינטמענ"ט לאדם אחר במקומו ועכשיו שהוא הזמין הפסיד לו ממון, והדין בזה הוא שחייב לשלם להרופא כפועל בטל. וכמו כן הוא הדין אם א' מזמין קא"ר סערווי"ס ואח"כ מבטל ההזמנה חייב לשלם להקא"ר סערווי"ס כפועל בטל על הזמן שביטל עבורו.

לח) באופן שבשעת השכירות היה יכול למצוא מלאכה אחרת וגם עכשיו כשמשלח אותו יכול למצוא מלאכה אחרת אולם המלאכה שמוצא עכשיו אינה שווה כ"כ

לג) יש פוסקים הסוברים שפועל הבא לתבוע את בעל הבית מעות משכורתו, מותר לו ליכנס לביתו של בעל הבית ואינו צריך לעמוד בחוץ, לפי שאין זה דומה לשאר חובות שנאמר עליהם בתורה⁴⁴ לא תבא אל ביתו⁴⁵.

לד) באופן שבעל הבית שלח שליח שישכור לו פועל, הדין הוא שאם השליח אמר בפירושו אל הפועל שאחריות התשלומין הוא על בעל הבית, אינו עובר השליח על כל תלין⁴⁶, שהרי הוא אינו אחראי על התשלומין, וגם הבעל הבית אינו עובר על האיסור תורה של כל תלין⁴⁷ לפי שהוא לא שכר את הפועל בעצמו, אבל על האיסור דרבנן של כל תשהה הוא שפיר עובר כמבואר לעיל סעיף כ"ז שבכל חוב בין אדם לחבירו עובר מדרבנן על כל תשהה.

לה) אולם אם השליח שכר את הפועל וקיבל אחריות על תשלומי הפועל עובר על כל תלין⁴⁸, ואף שלא קיבל אחריות בפירושו רק שמשמע כן מן הענין שהוא מקבל עליו אחריות, ולדוגמא מנהל של מוסד, או מענעדזשע"ר של ביונע"ס שבדרך כלל המשמעות הרגילה הוא שהם האחראים על התשלומין, או בגמר הפעולה חייב השליח לשלם להפועל דמי משכורתו ואם מלין השכר עובר השליח על כל תלין⁴⁹.

לו) יש להסתפק בשדכן אם האחריות לשלם להשדכן מוטל על החתן וכלה בעצמם ואז נמצא שאין ההורים רק שלוחים, וא"כ אינם עוברים על כל תלין לא ההורים ולא החתן כלה לפי שזה דומה לשליח ששוכר את

44 דברים כד, י

45 רמ"א סימן שפ"ט סעיף י' והוא על פי דברי הרא"ש, עט"ו"ש שם שתמה על הרא"ש וכ' שגם הרש"ל חולק על

הרא"ש.

46 שו"ע סימן של"ט סעיף ז'.

47 בגמ' אמרו הטעם לפי שלא שכרו ובפירש"י שם דלא קרינן שכיר גביה.

48 שו"ע סימן של"ט סעיף ז'.

49 פתחי חושן הלכות שכירות פרק ט"ו אות ס"ו.

50 ספר הליכות ישראל.

51 שו"ע סימן של"ג סעיף ב'.

לסלקו ממשרתו אפילו באמצע זמן השכירות⁵⁶.

(מב) פועל שיצא עליו שם בעיר כגנב, והבעל הבית חושש שיגנוב את ממונו בשעה שהוא עובד אצלו מותר לו לסלקו ממשרתו אף בתוך זמנו⁵⁷.

(מג) בעל הבית שהיה לו פועל מוכשר למלאכתו שעבד אצלו הרבה שנים, אולם ברוב הימים נזדקן הפועל ואינו יכול עוד לעשות מלאכתו כמקדם, והבעל הבית מרגיש שיש לו פסידא מזה, אז מעיקר הדין יכול לשלח אותו, אולם מהיות טוב ישתדל למצוא בשבילו עבודה קלה שיתעסק בו ואל ישליכהו לעת זקנתו⁵⁸.

(מד) פועל יכול לחזור בו באמצע מלאכתו אף לאחר שעשו קנין ביניהם על השכירות⁵⁹, אולם יש פוסקים הסוברים שאם קנה הבעל הבית את השכיר בקנין גמור אין הפועל יכול לחזור בו⁶⁰.

(מה) אולם זה שאמרנו שיכול לחזור בו לא נאמר רק בפועל שהוא חוזר בו מחמת שאינו רוצה לעבוד עוד דהיינו ריטייער"ן בלע"ז אולם באופן שרוצה לעבוד במלאכה זו רק שחוזר בו מחמת שהוא רוצה הוספה על דמי משכורתו ככה"ג אינו רשאי לחזור בו⁶¹. ויש פוסקים הסוברים שאף במקום שחוזר בו מחמת שהוא רוצה לעבוד במקום אחר ג"כ אינו רשאי לחזור בו⁶².

כהמלאכה שהיה מוצא בשעה שהזמינו, נמצא שהפסיד לו ההפרש בין המלאכה שהיה יכול למצוא אז להמלאכה שיכול למצוא עכשיו, הדין הוא שהבעל הבית חייב לשלם לו ההפרש⁵².

(לט) באופן שבשעת השכירות היה יכול למצוא מלאכה אחרת וגם עכשיו יכול למצוא מלאכה אחרת אולם המלאכה שהיה יכול למצוא אז היתה מלאכה קלה, והמלאכה שמוצא עכשיו היא מלאכה כבדה, ככה"ג יש פוסקים הסוברים שדינו כהדין המבואר בסעיף ל"ז שמי שאינו מוצא עכשיו מלאכה כלל צריך בעל הבית לשלם לו כפועל בטל, וכמו כן מי שאינו מוצא להתעסק רק במלאכה כבדה צריך לשלם לו כפועל בטל⁵³.

(מ) אם עשו קנין ביניהם על השכירות, או שהתחיל השכיר במלאכתו שזה נחשב ג"כ לקנין כמבואר בסעיף א', ואח"כ חוזר בו בעל הבית הדין הוא שאינו יכול לחזור בו⁵⁴, ואם חוזר בו והפועל אינו יכול למצא מלאכה אחרת צריך הבעל הבית לשלם להפועל עד סוף זמן השכירות, ואף באופן שבשעה ששכרו לא היה יכול למצא מלאכה אחרת אעפ"כ מאחר שעשה עמו קנין חייב לשלם לו על כל הזמן כפועל בטל⁵⁵.

(מא) פועל שמתרשל בהעבודה ועל ידי זה גורם הפסד לבעל הבית, יזהירונו בעל הבית שאם לא יזדרז בהעבודה יפטרנו ממשרתו, ואם אינה מועלת האזהרה יכול

52 שם.

53 רמ"א שם.

54 טור.

55 שו"ע סימן של"א סעיף ב'.

56 כן משמע ברמ"א סימן של"ג סעיף ה' גבי מלמד.

57 רמ"א סימן תכ"א סעיף ו'.

58 בשו"ת דובב מישרים ח"ג סימן ל"א משמע שאין לסלק פועל שהזקין מדין אורחות צדיקים תשמור (משלי ב,

כ או לפני משורת הדין).

59 שו"ע סימן של"ג סעיף ג' אבל באמת צריך כמה תנאים לזה.

60 כ"י סימן של"ג בשם הריטב"א.

61 רמ"א סימן של"ג סעיף ג' מדברי הטור בשם ר"י.

62 ע"י בפתחי תשובה ס"ק ד'.

משפחתו נחלה או מת רח"ל ואי אפשר לו להמשיך במלאכתו, אז הוא הדין שאפילו בדבר האבד, חייב הבעל הבית לשלם לו עבור המלאכה שעשה כבר אצלו⁶⁷, וכמו כן הוא הדין אצל קבלן, שאם אירע לו באמצע מלאכתו איזה אונס, שאינו יכול להמשיך במלאכתו, חייב הבעל הבית לשלם לו עבור אותו חלק המלאכה שכבר עשה לו⁶⁸. ויש פוסקים הסוברים שאם יכול הקבלן לגמור מלאכתו אחרי עבור האונס חייב לגמור מלאכתו⁶⁹.

נא) יש פוסקים הסוברים, שבאופן שבעל הבית לא יהיה לו הפסד אם ימתין עד אחר שיעבור האונס של הפועל ואז יעשה הפועל המלאכה, אינו רשאי לשכור איש אחר רק צריך להמתין עד שיעבור האונס של הפועל ואז יגמור הפועל המלאכה⁷⁰.

נב) באופן שהפועל נאנס באמצע העבודה ומוכרח להתבטל ממלאכתו, אין הבעל הבית מחויב לשלם לו על הימים שנתבטל מלעבוד בהם⁷¹. ויש פוסקים שבאופן שהפועל כבר קיבל דמי משכורת לפני עבודתו ואח"כ נאנס על כמה ימים ולא היה יכול לעבוד אז א"צ להחזיר לבעל הבית מה שקיבל על הימים שלא עבד בהם⁷². אולם יש פוסקים הסוברים שאם הפועל הוא חוזר לעבודתו אחר האונס אין לו רשות לבעל הבית לנכות לו אותם הימים שלא עבד בהם. אולם כל הפוסקים מודים שאם לקח האונס יותר מחצי הזמן של כל השכירות אין צריך הבעל הבית לשלם לו על הימים שנאנס בהם.

מו) ובאופן שהפועל יכול לחזור בו, הדין הוא שאם חוזר בו בחצי היום צריך הבעל הבית לשלם לו עבור המלאכה של חצי היום⁶³.

מז) זה שאמרנו ששכיר יכול לחזור בו באמצע השכירות הוא דוקא בפועל, אבל קבלן שמקבל עליו לעשות איזה מלאכה ובגמור מלאכתו משלם לו הבעל הבית על מלאכתו, אינו יכול לחזור בו באמצע המלאכה וחייב לגמור כל המלאכה שקיבל עליו⁶⁴.

מח) השוכר את הפועל שיעשה לו מלאכה בדבר האבד, פ"י שאם יחזור בו הפועל באמצע מלאכתו יגיע הפסד לבעל הבית ככה"ג אינו יכול הפועל לחזור בו אף באופן שלא עשה עמו קנין⁶⁵, ודבר האבד היינו לאו דוקא הפסד ממש רק אפילו בדבר שיש לו לבעל הבית קפידא שדבר זה יעשה בזמנו ועל ידי שיחזור בו הפועל לא יעשה בזמנו, מיקרי ג"כ דבר האבד ואין הפועל יכול לחזור בו.

מט) בדבר האבד שמן הדין אין הפועל יכול לחזור בו ובכל זאת הפועל רוצה לחזור בו, והבעל הבית בראותו שרוצה לחזור בו מבקש ממנו שלא יחזור בו, ואומר לו שבשכר זה יוסיף לו על דמי השכירות, והפועל אינו חוזר בו משום שרוצה לקבל ההוספה, הדין בזה הוא שאין הבעל הבית מחויב ליתן לו ההוספה, מאחר שהפועל לא היה לו רשות לחזור בו⁶⁶.

נ) באופן שהפועל חוזר בו באמצע המלאכה מחמת אונס שאירע לו כגון שא' מבני

63 שו"ע סימן של"ג סעיף ה'.

64 רש"י בבא מציעא דף ע"ז ע"א.

65 שו"ע סימן של"ג סעיף ה'.

66 שם.

67 רמ"א שם.

68 כדמשמע בגמ' ובשו"ע שם.

69 מאירי בבא מציעא דף ע"ז ע"ב.

70 חידושי ר' עקיבא אייגנר בגליון שו"ע סימן של"ג סעיף ה' בשם התפארת למשה.

71 רמ"א סימן של"ג סעיף ה'.

72 שו"ע שם.

רק ששכר אותו שיעשה לו כל מלאכה שיצונו, אז אפילו כשאינו מוסיף על דמי השכירות שהתנו ביניהם, יכול לצוותו שיעשה לו מלאכה כבידה אף מבלי שיוסיף על המחיר, מאחר שהתנה עמו שיעשה לו כל מלאכה שיצטרך לה⁷⁸.

(נד) באופן שגמר כבר מלאכתו באמצע היום ושוב אין להבעל הבית שום מלאכה ליתן לו, הדין הוא, שאם ידע הפועל מראש שיגמור כבר המלאכה באמצע היום ועם כל זה השכיר עצמו אז אין הבעל הבית חייב לשלם לו עבור כל היום⁷⁹, אולם אם לא ידע הפועל שיגמור מלאכתו והיה סובר שמלאכה כזו תימשך כל היום, ולמעשה גמרו בחצי היום, אז צריך הבעל הבית לשלם לו עבור חצי היום הפנוי כפועל בטל⁸⁰.

(נח) יש פוסקים הסוברים שאם נתן כלי לאומן שיתקן אותו, כגון שנתן קא"ר למעכאניקע"ר והמעכאניקע"ר עשה כבר קנין על זה, אין המעכאניקע"ר יכול לחזור בו והוא חייב לתקנו, ואם קילקל הקא"ר חייב המעכאניקע"ר לשלם ההיזק שעשה⁸¹. ובאופן שתיקן כבר הקא"ר כפי שהתנו ביניהם ואח"כ עשה בו קילקול נחלקו הפוסקים אם צריך לשלם לו כפי מה שהיה שוה הקא"ר לפני התיקון או אם צריך לשלם לו כפי מה שהיה שוה אחר התיקון⁸².

(נט) יש לדעת שסרסור (בראקע"ר בלע"ז) בין מוכר לקונה נחשב כפועל⁸³ וצריכים

(נג) אם אירע איזה אונס במקום העבודה שהפועל אינו יכול לעשות מלאכתו כגון פועל שעובד על קאמפיוטע"ר והקאמפיוטע"ר נתקלקל והפועל לא היה יכול לעשות מלאכתו, אז הדין הוא שאם ידע הפועל שהקאמפיוטע"ר עתיד להתקלקל, אף שגם הבעל הבית ידע מזה, אין הבעל הבית חייב לשלם להפועל על הימים שלא היה יכול לעבוד בהם כפועל בטל⁷³. אבל אם לא ידע הפועל שהקאמפיוטע"ר הוא עתיד להתקלקל והבעל הבית שפיר ידע מזה, אז הוא הדין שהבעל הבית צריך לשלם להפועל על הזמן שלא היה יכול לעבוד כפועל בטל⁷⁴.

(נד) באופן ששכר פועל על כל היום שיעשה לו איזה מלאכה ידועה, והפועל גמר את המלאכה בחצי היום יכול הבעל הבית לצוותו שיעשה לו מלאכה אחרת בשבילו, אף שהתנאי ביניהם היה על מלאכה ידועה, מ"מ כיון שכבר גמר המלאכה והבעל הבית משלם לו עבור כל היום יכול לצוותו שיעשה ג"כ מלאכה אחרת שאיננה כבדה יותר מהמלאכה שהתנו עליה⁷⁵, ובכלל זה הוא ג"כ שיכול לצוותו שיעשה מלאכה עבור חברו⁷⁶.

(נה) יש פוסקים הסוברים שבאופן שגמר המלאכה שהתנה עליה באמצע היום יכול לצוותו לעשות מלאכה כבידה ביותר אם הוא מוסיף לו על דמי השכירות, מאחר שהוא יושב בטל ואין לו מה לעשות⁷⁷.

(נו) באופן שלא שכר אותו על מלאכה ידועה

73 שו"ע סימן של"ד סעיף א'.

74 שם.

75 שו"ע סימן של"ה סעיף א'.

76 רמ"א שם.

77 שם.

78 שו"ע שם.

79 שם.

80 שם.

81 שו"ע סימן ש"ו סעיף ב'.

82 עי' סמ"ע שם ס"ק ו', ש"ך ס"ק ד', ביאור הגר"א ס"ק ט', ועי' בשו"ת מהר"ש הלוי חו"מ סימן ד'.

83 פוסקים.

ביקשו מן הסרסור שיעשה סרסרות אז צריכים לשלם לו שכר טירחא לפי שלמעשה הטריח עצמו בשבילו⁸⁶.

(סא) באופן שנגמר המקח ואח"כ נתפרדה החבילה ונתבטל המקח בהסכמת שני הצדדים, אין יכולים הצדדים לטעון שאין צריכים לשלם דמי הסרסרות לפי שהמקח נתבטל לפי שמאחר שהביא את המקח לידי גמר צריכים לשלם לו, לפי שמה שהם מבטלים המקח ביניהם אין זאת מחמת אשמתו⁸⁷.

לשלם לו שכר סרסרות כפי מנהג המדינה⁸⁴, דהיינו שבאופן שלא שכר אותו שיהיה לו סרסור - ודבר זה מצוי הרבה, שהסרסור עושה סרסרות מבלי שהמוכר או הלוקח יבקשו ממנו - ואח"כ כשנגמר המקח תובע הסרסור שישלמו לו דמי סרסרות אז הוא הדין שצריכים לשלם לו כפי מנהג המדינה.

(ס) סרסור שהתחיל להתעסק בסרסרות ולא הביא המקח לידי גמר אין צריכים לשלם לו כלום⁸⁵, ואינו יכול לומר שלמעשה השתדל בדבר לפי שאין משלמים סרסרות רק על גמר המקח. אולם יש פוסקים הסוברים, שאם

84 פת"ח אבן העזר סימן נ' ס"ק ט"ז.

85 פשוט בדברי הפוסקים ששדכן דומה לקבלן וקבלן אינו משתלם אלא אחר גמר מלאכתו.

86 עי' בבית יוסף סימן קפ"ה מחו' ב' שהביא דברי הרא"ש בתשובה.

87 שו"ת שער אפרים סימן ק"ן.

ולכן הוא שמח תמיד כי בוטח ביצרו שאף אם יבוא רע הוא יתברך יתקנו ועל כתה זו אמר אליהו לרב ברוקא על שני אנשים... ומשמחין לדאוגין שמוזמנים לעולם הבא כדאיתא במס' תענית (כב. א) וכי בדבר זה אדם קונה עולם הבא? אלא שהיו בעלי בטחון ומכניסין לאחרים למדה זו "ובעל הבטחון לעולם שמח" רמז לדבר (משלי, טו, טו) "וטוב לב משתה תמיד" רצה" מי שהוא טוב לב ובטוח ביצרו, לעולם הוא בשמחה כאילו עומד תמיד במשתה אך מי שאינו בעל בטחון תמיד הוא עצב יומם ולילה. ועל זה אמר איוב "למה יתן לעמל אור, וזחיים למרי נפש" ירצה: לעמל שיוצא לעבודתו עדי ערב ובלילה נח מטרחתו טוב לו שהי' לעולם לילה, ולא אור, ולזה אמר "למה יתן לעמל אור" ולמי שהוא מר נפש שמרירותו עמו יומם ולילה למה לו חיים טוב לו מות! וזהו "וזחיים למרי נפש" ירצה: ראוי שלא תתן לעמל אור ולא חיים למר נפש.

אמרו חז"ל אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה, וצריך להבין למה לא, וכי באיש שיכזב וימאס במי שפניו זועפות ולבו בקרבו נשבר שמתרחק ממנו הלא ה' ישכון את דכא ושפל רוח אלא הוא הדבר אשר דברנו במקו"א כי מי שהוא בשלימות אמונת אומן כי הכל מהשי"ת ומאיתו לא תצא הרעות לא יכאוב לבו ולא תבלבל מחשבתו אם יחלה או אם יבואו עליו אחד מן המקרים לא טובים לפי שעה וראות עין אדם. ומי שדואג כראב ונאנח ומצטער, חסרון אמונה ובטחון הוא, ואיש כזה אין ראוי שתשרה עליו שכינה כי חסרון השלימות הוא ויפה אמרו אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה מי ששמח לבו ובטוח בה' כי לה' עבד ואע"פ שאינו רואה איך ומה.

(כתב סופר פ' יושב)